

УДК [316.343+159.923.2]:330.544.2

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-02>**СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНОМІЇ В СУСПІЛЬСТВІ СПОЖИВАННЯ****РУСЛАНА, АТАШКАДЕ¹****Анотація**

Стаття присвячена дослідженню сутності та особливостей прояву аномії в суспільстві споживання. Сьогодні аномія визначається як стан суспільства, за якого окремі сфери суспільного життя, типи суспільних відносин і поведінка людей значною мірою випадають з-під нормативного регулювання суспільством. Необхідні імперативи втрачаються або послаблюються, а значна частина громадян перестає дотримуватись встановлених норм. Внаслідок цього виникає своєрідний нормативний вакуум, що поглинає правові, моральні та інші нормативні основи суспільного життя, індивідуальної та масової свідомості. Встановлено, що основні суперечності в сучасному розумінні феномену аномії зумовлені концептуальними розбіжностями у підходах, на основі яких доцільно проводити системний аналіз глобальних соціальних процесів, пов'язаних з кризовими змінами. Певний еkleктизм і фрагментарність наукових досліджень аномії можна пояснити недостатньою затребуваністю самої проблеми для її глибокої філософської рефлексії. Неузгодженість теоретичних підходів дослідників цього феномену зумовлена їхньою приналежністю до різних культурних епох, наукових напрямів, ідеологій тощо. Складне та суспільно значуще явище аномії неможливо осмислити за допомогою якогось одного конкретного підходу, оскільки вона торкається таких складних процесів і фундаментальних, корінних пластів суспільного життя, як змістовні проблеми взаємовідносин суспільства та особистості, масової свідомості, проблеми соціалізації особистості в умовах деструкції соціального простору, форми і методи подолання особистістю аномічного відчуження. Виявлено, що незважаючи на негативні сторони даного феномену, аномія опосередковано сприяє формуванню нової соціальної стабільності суспільства споживання.

Ключові слова: аномія, індивідуальна аномія, соціальна аномія, соціальна ідентичність, реклама, відтік мізків, суспільство споживання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Світ речей є важливою частиною штучного світу культури, і якому живе людина. Він нерозривно пов'язаний зі світом ідей та почуттів, адже людина усвідомлює себе, своє положення в світі і суспільстві завдяки тим речам, якими вона володіє та користується. Тобто, речі постають символами відносин. Маючи вплив на відношення людей до речей, можна змінити і їх ставлення до людей, до країни, до власного життя. У повсякденній свідомості сформувалося уявлення про те, що потреби даються людині об'єктивно – тобто є природними. Проте потеби – явище соціальне, а не індивідуальне. У будь-якому суспільстві коло потреб змінюється, існує постійний обмін речами та ідеями з іншими народами, спільнотами. Звичайно це породжує протиріччя, вирішення яких потребує розвитку господарства та культури. Урівноважує цей процес розум і совість людей, їхній історичний досвід, засно-

ваний на традиції. Одержиме ідеєю прогресу, індустріальне суспільство створювало нові речі та налагоджувало масове виробництво. Виникла технологія реклами, що дозволяла вселити людям палке бажання мати ту чи іншу річ. Відтак, якщо в епоху Просвітництва говорилося: «Я мислю, отже я існую», то сучасна людина вигукує: «Мати – означає бути». Стрімка зміна матеріальних та духовних потреб спонукає суспільство до революційної зміни життєвого устрою, що сприяє появі такого феномену, як аномія. Громадянські та моральні норми поступаються гедоністичним та споживацьким принципам. Це, зі свого боку, надає легітимності доктрині реформ, в результаті яких більшість людей не може задовільнити навіть самі звичайні, традиційні життєві потреби. Людина, намагаючись вийти з даної ситуації, відчуває сильний стрес, який руйнує структури свідомості і призводить до аномії. Звичайно, можна розглядати аномію як необхідну сторону життя суспільства в цілому, адже маргінальні групи, що проявляють схильність до девіантної та кримінальної поведінки, існували в будь-якому суспільстві. Однак в сучасному суспільстві споживання це має системний характер. Протиріччя між нав'язаними суспільством потребами та можливостями їх задоволення, індивідуалізм,

Corresponding author:

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
E-mail: brvbrv5@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5349-9579>

самотність особистості є тими умовами, що про-вокують виникнення аномії. Певні соціальні групи більше не відносять себедо даного суспільства, відбувається їхнє відчуження, нові соціальні норми і цінності заперечуються членами цих груп. Втрата відчуття солідарності та невизначеність соціального положення призводять до девіантної поведінки. Отже, причини, що породжують аномію в суспільстві споживання, є соціальними та мають системний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Теоретичною базою дослідження виступили класичні та сучасні праці у царині філософії, соціології та психології таких авторів, як: Р. Арон, Е. Гіденс, Е. Дюркгейм, Г. Лебон, Д. Маєрс, Г. Маркузе, Р. Мертон тощо. Також були враховані статті енциклопедичного характеру, дотичні до даної тематики, й осмислення категорії аномія в сучасній українській філософській літературі, зокрема В. Бачиніна, О. Злобіної, А. Нікітіна, І. Сайтарли.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є концептуалізація сутності та особливостей аномії в суспільстві споживання. Завдання дослідження: аналіз неоднорідності та нестійкості соціальних зв'язків, руйнування колективної свідомості (криза, міграція, відтік мізків), які породжують порушення громадського порядку, дезорганізацію людей і, як наслідок, аномію особистості.

Методологія

У статті автор опирався на філософські, загальнонаукові і спеціальні методи, що забезпечило поєднання соціально-філософського, економічного і соціологічного аналізу аномії у суспільстві споживання. Реалізація мети і завдань дослідження зумовила необхідність залучення таких методів як: компаративний, історичний, системний та діалектичний. Компаративний метод надав можливість згрупувати і класифікувати концептуальний доробок наявних досліджень аномії в історії соціально-філософської думки. Історичний метод дозволив розглянути аномію як суспільне явище в її соціально-історичному розвитку, краще зрозуміти динаміку даного явища та знання про нього на різних етапах суспільної еволюції. Системний та діалектичний методи дозволили виокремити індивідуальну та соціальну аномію у їх співвідношенні та взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу

Сучасне суспільство характеризується різноманітними структурними змінами, що стосуються як традиційних важелів впливу на особистість, так і функціонування соціальних інститутів і спільнот. Інтеграція суспільства вже не може бути досягнута простим співжиттям людей, а створюється взаємодією функціональних підсистем, кожна з яких має власні перспективи розвитку. Проте сьогодення характеризується станом відсутності чи недостатньої чіткості загальноновизначених норм, що призводить до їх цинічного ігнорування. Це своєрідний стан ціннісно-нормативного вакууму, характерний для кризових і перехідних періодів розвитку суспільства. Аномія супроводжує процес знецінення попередніх морально-ціннісних засад. Старі цінності нівельовані, а нові ще не утвердилися, внаслідок чого виникає ситуація, коли дозволено збагачуватися будь-якою ціною, коли мета виправдовує засоби. Тобто завжди існує невідповідність між бажаннями та можливостями їх задоволення, що у випадку аномії призводить до соціальних диспропорцій. Неможливо не погодитись з І. Сайтарли в тому, що «головною метою багатьох соціокультурних досліджень сучасності є «смерть» почуттів, апатія або так названа «емоційна анемія», яка охоплює майже всі верстви сучасного суспільства» (Сайтарли, 2011, с. 316).

Якщо проблему соціального та індивідуального розглядати під іншим кутом зору, наприклад, як проблему старого та нового, то можна говорити про таку систему відносин, як культура (культурні традиції). Г. Лебон вважав, що традиції є основою цивілізації, але без їхньої руйнації (переосмислення) не може бути прогресу, тому важливо знайти баланс між постійністю та мінливістю. «Якщо який-небудь народ дає можливість зміцнитися звичкам протягом кількох поколінь, він уже більше не може змінитися і стає нездатним до вдосконалення. Насильницькі революції тут нічого не можуть зробити, тому що уламки розірваного ланцюга або знову згуртовуються разом, і минуле знову, без усяких змін, здобуває свою владу, або ці уламки залишаються розсіяними, і тоді за анархією незабаром настає занепад» (Лебон, 2021, с. 48).

Нові умови сучасного споживацького життя вимагають, звичайно, нової організації, однак соціальні перетворення відбулися настільки швидко, що конфліктуючі інтереси ще не мали часу прийти до стану рівноваги.

Американський дослідник Д. Маєрс вважав, що «люди відчують дискомфорт, коли занадто виділяються на тлі інших. Але, принаймні в західних культурах, вони відчують деяку незручність і тоді, коли мають такий само вигляд, як усі» (Майєрс, 1997, с. 307).

На думку І. Сайтарли, «нарцисизм, гедонізм, симуляція та апатія – головні атрибути соціуму сучасного типу, які постають похідними від універсальної ціннісної установки – споживання. Саме культ споживання та споживацька поведінка підживлюють нарцисизм, породжують симуляцію культури, отже сприяють «замиренню» соціально значущих пристрастей (Сайтарли, 2011, с. 320). Тому варто погодитись з дослідницею, що емоційна байдужість або «анемія почуттів» постають не менш небезпечними для функціонування та відтворення соціальної культури, поряд із деструктивністю.

Г. Маркузе вважає, що аномія або зміна норм і свобод пов'язана не з втратою ними значущості, а з тим, що «їх значущість не вкладається в рамки традиційних форм на етапі становлення індустріального суспільства» (Запорожченко, 2021, с. 32). У цих умовах нові цінності та норми рівносильні відмові від старих, що може призвести до дезорганізації соціальної та політичної системи. Вже запущено процеси суспільно-політичних змін, у результаті яких формується суспільство споживання, а в людини формується модель одномірного мислення та поведінки. «Хибне розуміння свободи як абсолюту в суспільстві споживання» призводить до появи двох тенденцій: зростання аномії та одномірного мислення, в якому нові цінності «споживання» визначають норми поведінки, які також стають одномірними» (Запорожченко, 2021, с. 32).

Неоднорідність та нестійкість соціальних зв'язків, руйнування колективної свідомості (криза, міграція, відтік мізків), породжують порушення громадського порядку, дезорганізацію людей і, як наслідок, аномію особистості. Французький соціолог і філософ Е. Дюркгейм вважає, що девіація має як негативне, так і позитивне начало. Вона підтверджує роль цінностей, дає цілісне уявлення про різноманіття норм. Реакція суспільства, соціальних груп на девіантну поведінку вказує на межі соціальних норм, зміцнює і забезпечує соціальну єдність та актуалізує соціальні зміни, виявляє наявні альтернативи, веде до оновлення соціальних норм.

При досить різкій зміні соціальних ідеалів і звичаїв певні соціальні групи перестають відчу-

вати свою причетність до цього суспільства, вони відчужуються, члени цих груп відкидають нові соціальні норми і цінності, а замість звичайних засобів досягнення індивідуальних чи соціальних цілей, висуваються власні. Соціальна аномія знижує ефективність управління, дієвість соціальних інститутів і організацій. У сучасному суспільстві значна частина його членів, знаючи про існування обов'язкових норм, ставиться до них негативно або з байдужістю.

Поняттям аномії можна охарактеризувати «такий стан суспільства, при якому наступають дезінтеграція і розпад системи норм, які гарантують громадський порядок» (Арон, 2004, с. 370). Соціальна аномія свідчить про те, що норми поведінки серйозно порушені та ослаблені. Аномія викликає такий психологічний стан особистості, який характеризується відчуттям втрати орієнтації в житті, що виникає, коли людина стикається з необхідністю дотримуватись суперечливих норм. «Колишня ієрархія порушена, а нова не може відразу встановитися. Поки соціальні сили, надані самі собі, не прийдуть в стан рівноваги, відносна цінність їх не піддається обліку і, отже, на деякий час всяка регламентація виявляється неспроможною» (Арон, 2004, с. 375). Люди соціально дезорієнтовані, переживають почуття тривоги, ізольованості від суспільства. Це закономірно веде до девіантної поведінки, маргінальності, злочинності та інших асоціальних явищ. Проблема аномії «породжена перехідним характером епохи, тимчасовим занепадом моральної регуляції нових капіталістичних економічних відносин» (Арон, 2004, с. 365). Аномія – це продукт неповного переходу від механічної до органічної солідарності, оскільки об'єктивна база останньої – суспільний поділ праці – прогресує швидше, ніж знаходить моральну опору в колективній свідомості.

Серед необхідних причин виникнення аномії виділяють суперечність між такими суспільно породженими явищами, як потреби та інтереси – з одного боку та можливість їх задоволення – з іншого. За традиційних суспільних устроїв людські здібності та потреби забезпечувалися порівняно просто, оскільки відповідна колективна свідомість тримала їх на низькому рівні, перешкоджаючи розвитку індивідуалізму, відсторонюючи особистість та встановлюючи суворі межі того, що індивід в даному соціальному становищі міг законно досягти. Ієрархічне традиційне суспільство було стабільним, оскільки

ставило різні цілі перед різними соціальними прошарками і дозволяло кожному відчувати сенс свого життя у вузькому замкнутому колі. Суспільний прогрес сприяє посиленню індивідуалізації і, водночас, підриває силу колективного нагляду, стійкі моральні рамки. У нових умовах різко розширюється ступінь свободи особистості від традицій, колективних уявлень і упереджень, здатність до особистого вибору знань і способів дій. Але в цьому відношенні структура індустріального суспільства вже не визначає життя людей і ніби з природною необхідністю постійно відтворює аномію у сенсі відсутності твердих життєвих цілей, норм і зразків поведінки. Це ставить багатьох у невизначене становище, позбавляє їх колективної солідарності, почуття зв'язку з окремою групою та з усім суспільством, що призводить до зростання в ньому девіації.

Вищою метою сучасної західної цивілізації є досягнення матеріального благополуччя та достатку, що прирівнюється до особистих цінностей та винагород, пов'язане з високим престижем і соціальним статусом. Цивілізація в західному індустріальному суспільстві спонукає всіх індивідів прагнути до якомога більшого добробуту. У той же час існує егалітарна, вирівнювальна ідеологія, яка змушує людей вірити, що кожен член суспільства має однакові шанси досягти добробуту. Однак ніхто не сподівається, що всі люди досягнуть цієї мети, хоча кожен сподівається принаймні наблизитися до неї, реалізувати власні амбіції.

Західна цивілізація надає людині інституційні засоби досягнення поставленої мети, норми поведінки схвалені суспільством і перевірені досвідом. Інституційним засобом у західному суспільстві є цінності середнього прошарку, засновані на протестантській трудовій етиці. Досягнення матеріального добробуту повинно забезпечуватися працьовитістю, чесністю, хорошою освітою людей та раціональним задоволенням їхніх потреб. Насильство і обман як способи досягнення благополуччя заборонені. Людина, яка використовує дозволені методи, отримує менше визнання в суспільстві, якщо не досягає хоча б рівня добробуту середнього класу. Людина, яка досягає достатньо високого рівня добробуту, отримує визнання, престиж і високий соціальний статус, навіть якщо вона не використовує інституційні засоби, а йде іншими, нелегітимними шляхами. Такий цинічний підхід викликає підвищений попит на такі позайнституційні засоби,

особливо впливає на ціннісні уявлення людей, які не можуть досягти добробуту дозволеними суспільством способами. Це насамперед представники нижчих верств. У цих випадках можливість досягнення добробуту обмежена не тільки відсутністю таланту або необхідних якостей індивіда, а й самою соціальною структурою.

Теорія аномії також продовжує подальший розвиток у американського соціолога Р. Мертон. Головною причиною аномії він вважає «розрив між цілями суспільства та соціально схвалюваними засобами їх здійснення» (Мертон, 2001, с. 299). Значимість визначених цілей може змінюватись незалежно від міри значимості інституційних засобів. Емоційні переконання можуть формуватись навколо комплексу визнаних суспільством цілей, позбавляючи одночасно своєї підтримки визначені даною культурою засоби їх досягнення. Певні аспекти соціальної структури можуть стати причиною протиправної чи антисоціальної поведінки саме внаслідок різниці в значенні, що надається нормам і цілям, які регулюють їх досягнення. У результаті цього, на думку Р. Мертона, єдиним питанням, що має значення, є питання про те, «наскільки ефективні наявні засоби оволодіння соціально апробованими цінностями» (Мертон, 2001, с. 303). Таким чином, спосіб практичніший з технічної точки зору, незалежно від того, законний він чи ні, отримує перевагу над інституційно приписаною поведінкою. Однак, по мірі розвитку цього процесу інтеграція суспільства слабшає і розвивається аномія. Надзвичайне значення, що надається в сучасному суспільстві накопиченню багатства як символу успіху, перекешкоджає встановленню ефективного контролю над використанням інституційно врегульованих способів набуття статку. Тому, «обман, корупція, аморальність, злочинність стають звичним явищем, коли значення, що надається цілі досягнення успіху розходиться з координованим інституційним значенням засобів» (Мертон, 2001, с. 303). Відсутність високого ступеню інтеграції між засобами та цілями, як елементами культури, та наявна соціальна структура, сприяють проявам антисоціальної поведінки. Р.Мертон доцільно вказує на те, що «домінуючий вплив існуючих стандартів успіху приводить до витіснення законних, однак неефективних спроб його досягнення і використання незаконних, однак ефективних засобів аморального або злочинного характеру» (Мертон, 2001, с.303). Вимоги культури, що висувуються перед особою в даному випадку

несумісні між собою. Адже, з одного боку, від неї вимагають, щоб вона орієнтувала свою поведінку в напрямку накопичення багатства, а з іншого – їй майже не дають можливості зробити це інституційним шляхом.

Тобто аномія в суспільстві споживання набуває значних обертів, коли система культурних цінностей підносить певні символи успіху, загальні для населення в цілому, тоді як соціальна структура суспільства різко обмежує або повністю виключає доступ до перевірених засобів оволодіння цими символами для більшості населення. Це призводить до пошуку шляхів виходу з такої ситуації, що може виражатися в нелегітимних спробах досягти необхідної мети. Відтак, виключне значення, яке приділяється досягненню грошового успіху та матеріального добробуту, призводить до переважного інтересу до технологічних і соціальних засобів, призначених для досягнення бажаного, тоді як інституційні методи контролю стають другорядними.

Звідси аномія, за Р. Мертоном, – «це крах системи регулювання індивідуальних бажань, в результаті чого особистість починає хотіти більше, ніж вона може домогтися в рамках даної соціальної структури. Аномія – це цілковита розбіжність між декларованими цивілізаторськими цілями і соціально структурованими шляхами їх досягнення. Стосовно окремої особистості аномія є викорінення її моральних засад. Особистість при цьому позбавляється будь-якого почуття наступності, традиційності, позбавляється всіх зобов'язань. Її зв'язок із суспільством зруйнований» (Мертон, 2001, с. 303).

Зокрема, занепад у нових умовах цих колективних уявлень, що виступають як конкретні соціальні факти, послаблення особистісного усвідомлення причетності до тих норм, які були характерні для замкнутої компанії, зумовлені самим переходом до суспільства споживання. Це означає аномію.

Отже, аномія уявляється дослідниками і як порушення моральної регуляції сили суперечливих соціальних норм, і як нечіткість, умовність, відносність оцінок асоціальних вчинків, і як розбіжність між проголошеними суспільством цілями і поведінковими установками людей. Вона постає в якості такого феномену, який супроводжує суспільство на різних стадіях його розвитку.

Українське суспільство сьогодні, безумовно, теж орієнтоване на певні загальні споживчі стан-

дарті, властиві будь-якому іншому суспільству, заснованому на ринкових механізмах. В умовах війни українське суспільство переживає стан соціальної дезорганізації, зумовлений високим рівнем міграційних процесів. Відтік мізків, зокрема, може призводити до неоднорідності та нестійкості соціальних зв'язків, що сприяє появі аномії як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях.

Аномія – це стан свідомості, при якому почуття соціальної згуртованості – рушійна сила моральності індивіда – послаблюється або повністю знищується; аномія – це «руйнування» почуття приналежності особистості до суспільства. Людина більше не обмежена своїми етичними нормами, для неї більше не існує етичних норм. Вона втратила почуття безперервності і обов'язку, відчуття існування інших людей. Аномічна людина стає духовно безплідною, відповідальною лише перед собою. Вона скептично ставиться до життєвих цінностей інших людей. Її єдина релігія – це філософія заперечення. Вона живе лише безпосередніми відчуттями, у неї немає ні майбутнього, ні минулого.

Існує думка, що індивідуальна аномія обумовлена соціальною аномією. Г. Спенсер стверджував, що людина здатна бажати неможливого і протиприродного, такого, що перебуває за межею розумної міри, не вписується в межі соціальних норм, що склалися впродовж історії розвитку цивілізації і культури. З одного боку, аномія – це здатність створювати під час просування від відомого до незвіданого нове, раніше небачене, те, чого немає на природному світі. З іншого боку, аномія здатна виявлятися як прагнення переступити межу дозволеного, подолати нормативні, моральні і правові бар'єри, що відокремлюють допустиме від забороненого. Одна з найважливіших властивостей правових норм полягає в їх здатності обмежувати людську свободу. У аномічної особи це може породжувати вільне або мимовільне бажання порушити нормативні межі, що перешкоджають їй шлях до поставлених цілей. Виникає характерний соціальний парадокс, що справляє враження, ніби норма породжує порушення, правовий закон породжує злочин. Відповідно, де є закони, там є і злочини, де є право, там неодмінно існують і правопорушення, тобто ці протилежності, не дивлячись на їх полярність, невід'ємні один від одного.

Аномія постає способом пристосування суспільства до конкретної ситуації. Зростає

ступінь свободи особистості, відсутні стійкі життєві цілі, норми і моделі поведінки. Це ставить багатьох у невизначене соціальне становище, позбавляє їх колективної солідарності, почуття єдності з певною групою та суспільством. Звідси починається зростання злочинності, порушення правил поведінки та моралі. Український вчений А. Нікітін вказував на те, що «в кризові періоди відбувається падіння добробуту, яке призводить до раптових змін, деякі індивіди опиняються в іншому становищі, аніж вони знаходилися до цього. Ця ситуація вимагає, щоб вони переглянули свої вимоги до життя, моральні настанови, в яких були виховані, проте суспільство наразі не може змусити їх прийняти новий спосіб життя, до якого вони не звикли. Таким чином виходить, що вони виявляються непристосованими до умов, в яких зненацька опинилися, і навіть сама перспектива життя в таких умовах видається їм нестерпною. Звідси і походять страждання. Такий стан суспільного безладу можна вважати аномією. Тут вона виступає регулярним і специфічним фактором суїциду» (Нікітін, 2003, с. 45). Аномічний суїцид відрізняється тим, що він залежить не від того, як індивід пов'язаний із суспільством, а від того, як суспільство здійснює свій регулятивний вплив на індивіда. Аномічний суїцид породжується тим, що діяльність людини приходить у стан розладу і людина відчуває від цього страждання. Немає такого морального ідеалу, який не включав би, незалежно від суспільства, егоїзм, альтруїзм і аномію в різних і нерівних пропорціях. Адже суспільне життя водночас передбачає, що індивід постає й як особистість та може пожертвувати нею, якщо цього вимагає спільнота. В умовах перехідного етапу особистість зіштовхується перш за все з проблемою втрати соціальної ідентичності. У сучасному суспільстві «самоідентифікація особистості майже неможлива тому, що відсутня її базова основа, а саме – стала традиція і канон. На фоні бурхливих соціальних змін втрачаються ті основні стандарти, спираючись на які, особистість могла б отримати відчуття власної ідентич-

ності з окремою соціальною системою» (Злобіна, 1996, с. 77).

Висновки

Отже, у суспільстві споживання аномія проявляється не лише на загальносоціальному, а й на індивідуально-особистісному рівні. Водночас можна стверджувати, що для існування елементарної особистої свободи в суспільстві необхідний певний ступінь аномії. Це твердження видається особливо актуальним у ситуації, коли соціальні норми стають догматичними, втрачають гнучкість, тим самим обмежуючи індивідуальний та особистісний розвиток жорсткими рамками. Тобто таке явище, як аномія, у суспільстві є завжди і навіть необхідно, але в стабільному суспільстві воно гармонійно поєднується з такою ж стабільністю та системою чітких соціальних норм і стандартів. Що стосується сучасного суспільства, то воно характеризується надмірним розвитком аномічних процесів, що неминуче спричиняє певний соціальний хаос, коли люди своєю поведінкою порушують та ігнорують суспільні інтереси та права інших людей.

Старі цінності відкинуті, а нові ще не утвердилися, внаслідок чого виникає ситуація, коли дозволено збагачуватися за будь-яку ціну і досягати перемоги будь-якими засобами, коли мета виправдовує засоби. Отже, зростає невідповідність між потребами і можливостями їх задоволення, що призводить до аномії та соціальних диспропорцій. Відтак, феномен аномії сьогодні є відображенням складних проблем сучасності. Багатоаспектність даних проблем, досліджуваних філософами, соціологами, психологами і юристами, які дотримуються різних методологічних настанов, збільшує труднощі, які очікують дослідників. Незважаючи на негативні сторони даного феномену, слід відмітити, що аномія опосередковано сприяє формуванню нової соціальної стабільності суспільства споживання, виступає в ролі своєрідного «загартування». Але загалом питання аномії та її ролі в суспільстві споживання є досить складним і потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

- Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки / пер. з фр. Г. Філіпчука. Київ : Юніверс, 2004. 688 с.
 Бачинін В. Антагонізм і аномія. *Філософська і соціологічна думка*. 1993. № 2. С. 78–84.
 Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гіденс [пер. з англ. Н. Поліщук]. Київ : Альтпрес, 2004. 100 с.
 Запорожченко О. В. Концепція «одновимірної людини» Герберта Маркузе та критика індустріального суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології* : науково-практичний журнал / голов. ред. С. Г. Секундант.

Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021. Вип. 33. С. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i33.1060>

Злобіна О., Тихонович В. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності. Київ : ІС НАНУ, 1996. 98 с.

Лебон Г. Психологія мас. Київ : Андронум, 2021. 138 с.

Майерс Д. Социальная психология / пер. с англ. СПб. : Питер, 1997. 688 с.

Мертон Р. Социальная структура и anomia. *Зарубежная социология XX века : хрестоматия* / отв. ред. В. Г. Городяненко. Днепропетровск : Издательство ДНУ, 2001. 336 с.

Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / под. ред. В. В. Танчера. Київ : Абрис, 1996. 112 с.

Нікітін А. В. Вплив аномії на нормативну поведінку суспільства. *Право України*. 2003. № 9. С. 44–48

Сайтарли І. А. Занепад афективної культури у суспільстві споживання. *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. Київ. 2011. Вип. 43. С. 316–324.

References

Aron, R. (2004). Etapy rozvytku sotsiolohichnoi dumky / Per. z fr. H. Filipchuka [Stages of development of sociological opinion (Trans. from Fr. H. Filipchuk)] Universe.

Bachynin, V. (1993). Antahonizm i anomiiia / *Filosofska i sotsiolohichna dumka* [Antagonism and anomie / Philosophical and sociological thought]. (2). P. 78–84.

Giddens, E. (2004). Nestrymnyi svit: yak hlobalizatsiia peretvoriuie nashe zhyttia / E. Hidens (per. z anhl. N. Polishchuk) [Unstoppable world: how globalization transforms our life (trans. from English N. Polishchuk)]. Kyiv : Altpress.

Zaporozhchenko, O. V. (2021). Kontseptsiiia “odnovymirnoi liudyny” Herberta Markuze ta krytyka industrialnoho suspilstva / Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii: Naukovo-praktychnyi zhurnal / Holov. red. S. H. Sekundant. [Herbert Marcuse’s concept of “one-dimensional man” and criticism of industrial society. *Actual problems of philosophy and sociology*: Scientific and practical journal. (Head. ed. S. G. Secundant)]. Odesa Law Academy National University. (33). 30–36. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i33.1060>

Zlobina, O., Tikhonovych, V. (1996). Osobystist sohodni: adaptatsiia do suspilnoi nestabilnosti [The personality of today: adaptation to social instability]. Kyiv: IC NANU.

Lebon, H. (2021). Psykholohiia mas [Psychology mass]. “Andronum”.

Myers, D. (1997). Sotsyalnaia psykholohiia / Perv. s anhl. [Social psychology. (Trans. with English)].

Merton, R. (2001). Sotsyalnaia struktura y anomiiia / *Zarubezhnaia sotsyolohiia XX veka: Khrestomatyiia* / Otv. red. V. H. Horodianenko. [Social structure and anomie / Foreign sociology of the 20th century: Reader. (ed. V. G. Horodyanenko)]. DNU Publishing House.

Merton, R. (1996). Sotsyalnaia teoriia y sotsyalnaia struktura / Pod. red. V. V. Tanchera [Social theory and social structure. (Ed. ed. V. V. Tancher)]. Kyiv. Abrys.

Nikitin, A. B. (2003). Vplyv anomii na normativnu povedinku suspilstva. *Pravo Ukrainy* [The influence of anomie on the normative behavior of society. Law of Ukraine]. (9). 44–48

Saitarly, I. A. (2011). Zaneпад afektyvnoi kultury u suspilstvi spozhyvannia / *Hileia: naukovyi visnyk* : zb. nauk. [Decline of affective culture in consumer society. Gilea: scientific bulletin. (chief ed. V. M. Vashkevich)]. (43). 316–324.

ATASHKADEH, RUSLANA – Candidate of Philosophical Sciences,

Associate Professor of the Philosophy of Humanities Department,

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

E-mail: brvbrv5@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5349-9579>

THE ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF ANOMIA IN A CONSUMER SOCIETY

Abstract

The article is devoted to the study of the essence and features of the manifestation of anomie in the consumer society. Today, anomie is defined as a state of society in which certain spheres of public life, types of social relations and people’s behavior largely fall out of the normative regulation of society. Necessary imperatives are lost or weakened, and a significant part of the citizens cease to comply with the established norms. As a result, a kind of normative vacuum arises, absorbing the legal, moral and other normative foundations of social life, individual and mass consciousness. It has been established that the main contradictions in the modern understanding of the phenomenon of anomie are due to conceptual differences in approaches, on the basis of which it is advisable to conduct a systematic analysis of global social processes associated with crisis changes. A certain eclecticism and fragmentation of scientific studies of anomie

can be explained by the lack of demand for the very problem of its deep philosophical reflection. The inconsistency of the theoretical approaches of researchers of this phenomenon is due to their belonging to different cultural epochs, scientific directions, ideologies, etc. The complex and socially significant phenomenon of anomie cannot be comprehended with the help of any one specific approach, since it affects such complex processes and fundamental, fundamental layers of social life as the substantive problems of the relationship between society and the individual, mass consciousness, the problems of socialization of the individual in the conditions of the destruction of social space, forms and methods of overcoming the personality of anomic alienation. It was revealed that despite the negative aspects of this phenomenon, anomie indirectly contributes to the formation of a new social stability of the consumer society.

Keywords: anomie, individual anomie, social anomie, social identity, advertising, brain drain, consumer society.

© The Author(s) 2023

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 12.12.2022

Accepted date 22.12.2022

Published date 05.01.2023

How to cite: Аташкаде, Руслана. Сутність та особливості аномії в суспільстві споживання. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. 14 (91). P. 15–22.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-02>